

ОРОЛ ФОЖИАСИНИНГ ИЖТИМОЙ ОҚИБАТЛАРИ.

Кушаков Файзулла Абдуллаевич.

ТДТрУ «Ижтимоий фанлар» кафедраси катта ўқитувчи.

Электрон адрес: kushakovfayzullo@gmail.com

Телефон: +99897 777 25 83, +99890-002-25-83.

Наурзалиева Шайдахан Махсетовна

ТДТрУ Электротехника ва компьютер муҳандислиги факультети АБ-9р гуруҳ
талабаси

Электрон адрес: naurzalievashaydaxan@gmail.com

Телефон: +99893-813-18-03

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада Орол денгизининг қуриш тарихи ва сабаблари ижтимоий таҳлил қилинди. Ҳозирги кунда Оролни денгизини қутқаришга қаратилган чора-тадбирлар турлари ўрганиб чиқилди. Халқаро таъкилотларнинг Орол муаммосини ўрганиш ва уни бартараф этишга қаратилган чора-тадбирларнинг аҳамият хусусида тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: Орол денгизи, экологик муаммолар, денгиз туби, “Орол денгизидаги бог’им”, агро ва экотуризм, саксовул.

АННОТАЦИЯ

В данной статье проанализированы история и причины образования Аральского моря. В настоящее время прорабатываются виды мер, направленных на спасение Аральского моря. Обсуждалась значимость изучения международными организациями островной проблемы и мер, направленных на ее устранение.

Ключевые слова: Аральское море, экологические проблемы, морское дно, «Мой сад в Аральском море», агро и экотуризм, саксаул.

ABSTRACT

This article analyzes the history and reasons for the formation of the Aral Sea. Currently, types of measures aimed at saving the Aral Sea are being developed. The importance of studying the island problem and measures aimed at eliminating it by international organizations was discussed.

Key words: Aral Sea, environmental problems, seabed, “My garden in the Aral Sea”, agro and ecotourism, saxaul.

КИРИШ.

Бугунги кунда дунёда инсоният бир неча турдаги глобал муаммоларга дуч келяптики, бу муаммоларни ечими топиш ва бартараф этиш бир давлат ёки бир миллатни қўлидан келадиган иш эмаслиги кундай равшан. Табиатга етказилган зарарни натижасида вужудга келаётган экологик муаммолар бир неча авлод вакиллари соғ-саломатлиги, яшаш тарзи ва рухиятига салбий таъсир қилиб келмоқда.

Бундай муаммолар афсуски Ўзбекистонни ҳам четлаб ўтмаган. Тарихан худуди нуқтаи назардан дунёда 4-ўринда турган Орол денгизининг қуриши мамлакатимизни экологик муаммоларга дуч келишига олиб келди. Қорақалпоқистон худудидagi Орол бўйи аҳолисининг экологик муаммоларга дуч келганига 40-50 йилга яқинлашди.

АСОСИЙ ҚИСМ.

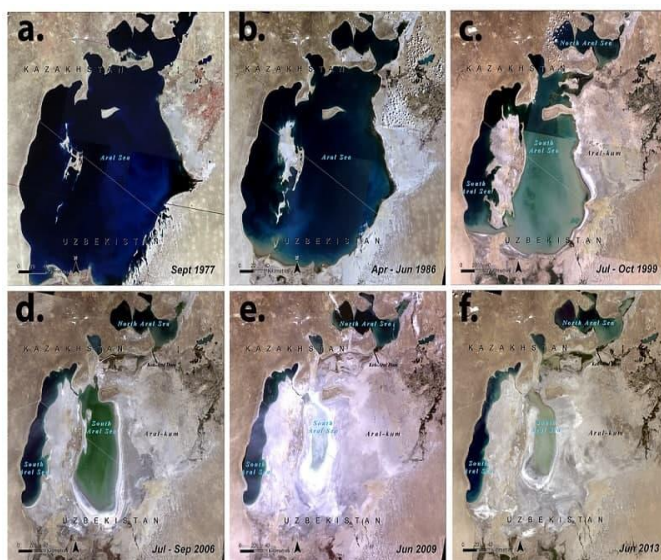
Бир пайтлар Орол денгизи сувининг ҳажми 1064 куб километрни ташкил қилган. Сирдарё ва Амударё суви қуйиладиган денгиз сатҳи кейинги 35 йилда 20 метрга пасайди. 1960 йилдан 1996 йилга қадар денгиз 748 куб километр сувини йўқотди.¹

Ҳозирда Орол муаммоси глобал тус олган. Оролнинг қуриган майдонида пайдо бўлган жуда катта

сахродан йилига 100 миллион тонна тузли чанг кўтарилади. Бу чанг зарралари Европа давлатлари, Норвегия ўрмонларигача етиб бормоқда.

Ўзбекистон мустақилликка эришган кундан бошлаб бутун дунёни Орол муаммосини ҳамжиҳатликда ҳал қилишга чақириб келмоқда. Зеро, Орол бу нафақат Марказий Осиё балки, бутун Евроосиё қитъасини муаммоси ҳисобланади. Оролни қутқариш мақсадида мамлакатимизда қабул қилаётган қарорлар ўз самарасини бериб келмоқда.

Президентимизнинг 2017 йил 18 январдаги қарорига мувофиқ 2017-2021 йилларда Оролбўйи минтақасини ривожлантириш Давлат дастури қабул қилинди. Шунга кўра, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузурида Оролбўйи минтақасини ривожлантириш жамғармаси тузилди ва унга 200 миллиард сўмдан ортиқ маблағ йўналтирилди.

¹ Г.Бобоева, ЎЗА. <https://pm.gov.uz/ru/lists/view/447>

Орол денгизининг Мўйноқ тумани ҳудудида жойлашган қисмида бундан 50-60 йил олдин чуқурлиги 56 метрлик сув бўлган. Президентимиз ташаббуси билан мазкур ҳудудга саксовул экилиб, ўзига хос ўрмонга айлантириш чоралари кўрилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси ташаббуси билан БМТ Бош Ассамблеясининг 2021 йил 18 майдаги 75-сессиясида «Оролбўйи минтақасини экологик инновациялар ва технологиялар ҳудуди деб эълон қилиш тўғрисида»ги махсус резолюцияси қабул қилиниши, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Оролбўйи халқаро инновация

марказининг фаолияти самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори қабул қилиши, қарорга мувофиқ, Орол денгизи қуриши оқибатларини бартараф этиш ҳамда сайёҳлар сонини кўпайтиришга қаратилган “My garden in the Aral Sea” (“Оролдаги боғим”) агро ва экотуризм лойиҳаси амалга оширилиши, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасида ўрмон хўжалиги тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида» 2020 йил 6 октябрдаги ПҚ-4850-сон қарорига мувофиқ Ўзбекистон Республикасида ўрмон хўжалиги тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини 2020 — 2022 йилларда амалга ошириш бўйича «йўл харитаси»да ҳар йили Орол денгизининг қуриган тубида ўрмонзорлар барпо этиш чора-тадбирларини амалга ошириш каби муҳим қарорлар қабул қилиниб, амалда ижроси таъминланмоқда.

Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 18 январдаги 31-сон қарорига

2022 — 2026 йилларда Орол денгизининг суви қуриган туби ва Оролбўйи ҳудудларида «яшил қопламалар» — ҳимоя ўрмонзорларини барпо этиш

хусусидаги чора тадбирларни ижроси нуқтаи назаридан қуйидаги вазифалар устувор йўналиш сифатида қабул қилинган эди.²

Шу кунгача Орол тубининг 338 минг 178 гектардан ортиқ майдони саксоваул экиш учун тайёрланди. 109 минг 851 гектар майдонда 443.3 тоннадан ортиқ саксовул уруғлари экилди. Шундан техникалар боролмайдиган 60 минг гектар майдонга авиация ёрдамида уруғ келади.

Марказий штабдан 100 километр узоқликда ҳозирги кунда ўрмон уруғ сепиш, ариқ тортиш ишлари олиб борилмоқда. Бундан ташқари, кўчатдан ўрмон экиш ишлари учун ариқлар тортилиб ерлар тайёрланиб қўйилди.

Тайёрланган ерлар учун ўрмон кўмитаси тизимидаги Қорақалпоғистон Республикаси ўрмон хўжалигининг хўжаликларида 200 гектар ер майдонида кўчатзорлар барпо қилиш учун саксовул уруғлари экилди.

Биринчи босқичдада айнан, Орол денгизининг қуриган тубида, Орол денгизидан келадиган, кўтариладиган кум, чанг, туззорларни олдини олиш мақсадида шамол йўлини тузадиган 500 минг гектарлик ер майдони танлаб олинган. Бунинг натижасида экилаётган саксовулзорлар иккинчи йилдан бошлаб 20%га, бешинчи йилдан бошлаб 70% га, 7-8- йилдан бошлаб 10-йилдан кейин 100% Орол денгизини қуриган тубидан кўтарилаётган чанг, туз боронларни тўхташи учун асос бўлади. Мўйноқ чўлларида ўсиб турган саксовул уруғларини териш, йиғиш ишлари ҳам пухта режа ва аниқ режа, тизим асосида йўлга қўйилгани мазкур жараёнда кўшимча 600 дан зиёд мавсумий иш ўрни яратилишига олиб келди ҳар бир килограмм уруғ учун 10-15 минг сўмдан уруғ йиғиш мумкин. Бу, 1 кунда 150 минг сўм, 1 ойда 4 500 000 сўм даромад топиш мумкин дегани. Тиркамаларга саксовул уруғлари юкланиб, улар Орол ичида ташкил қилинган аэродромларга юборилади.

Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 18 январдаги 31-сон қарорига

2022 — 2026 йилларда Орол денгизининг суви қуриган туби ва Оролбўйи ҳудудларида «яшил қопламалар» — ҳимоя ўрмонзорларини барпо этиши

ҲАЖМЛАРИ

минг гектар

Т/р	Худудлар номи	Жами 2022 — 2026 йиллар да	Шу жумладан, йиллар бўйича:					Чўл ўсимликлари турлари	Шундан экиш усуллари бўйича:	
			2022 йилда	2023 йилда	2024 йилда	2025 йилда	2026 йилда		уруғда	кўчатда
			а	а	а	а	а	н	н	

² <https://lex.uz/docs/4662194>

1.	Қорақалпоғистон Республикаси	500	100	100	100	100	100	саксовул, қорабурак, қандим	475	25
2.	Бухоро вилояти	200	40	40	40	40	40	саксовул, черкез	180	20
3.	Навоий вилояти	250	50	50	50	50	50	саксовул, қандим, черкез	235	15
4.	Хоразм вилояти	50	10	10	10	10	10	саксовул	49	1
Жами		1000	200	200	200	200	200	х	939	61

Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 18 январдаги 31-сон 2022 — 2026 йиллар давомида Орол денгизининг суви қуриган туби ва Оролбўйи ҳудудларида «яшил қопламалар» барпо этиши учун чўл ўсимликлари уруғларини тайёрлаш

тонна

Т/р	Ҳудудлар номи	Чўл ўсимликлари турлари	Жами 2022 — 2026 йилларда	Шу жумладан, йиллар бўйича:				
				2022 йилда	2023 йилда	2024 йилда	2025 йилда	2026 йилда
1.	Қорақалпоғистон Республикаси	саксовул, қорабурак, қандим	1900	380	380	380	380	380
2.	Бухоро вилояти	саксовул, черкез	800	160	160	160	160	160
3.	Навоий вилояти	саксовул, қандим, черкез	1000	200	200	200	200	200
4.	Хоразм вилояти	саксовул	200	40	40	40	40	40
Жами			3900	780	780	780	780	780

2023 йилнинг 24 март куни Саида Мирзиёева БМТ бош қароргоҳида тузилманинг Сув масалалари бўйича конференциясида иштирок этиб, Ўзбекистон номидан чиқиш қилди. У ўз чиқишида дунё ҳамжамиятининг эътиборини яна бир бор Орол фожиасига **қаратди**.

“Сувга мўл денгиз фақат Нукус музейида осилган рассомларнинг ярқираб, жилваланиб, ҳаёт ва эркинлик баҳи этувчи расмларида қолган. У қуриб битгандагина одамлар унинг қадрига етди. Орол денгизининг инқирози инсониятнинг атроф-муҳитга эътиборсизлиги оқибатлари ҳақида даҳшатли эслатмадир. Бироқ гамхўр одамларнинг саъй-ҳаракатлари туфайли у яна умид ва янгиланиш рамзига айланмоқда. Мамлакатимиз Орол денгизи қуришининг

салбий оқибатларини бартараф этиш борасида изчил саъй-ҳаракатларни амалга оширмақда”, — деди Саида Мирзиёева.³

Орол денгизини куриши собиқ иттифоқи томонидан олиб борилган сиёсат оқибатида вужудга келди. Ҳозирги кунда Орол муаммосини бартараф қилиш эса асосан Ўзбекистоннинг зиммасига тушмоқда. Орол муаммосини батараф қилиш бўйича қабул қилинган чора тадбирларни амалга оширишдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг ушбу ташаббусини бутун халқимиз қўллаб-қуватламоқда. Ўзбекистоннинг барча вилоятларидан ишчи гуруҳлар тузилиб, бир мақсадда фаолият олиб боришмоқда.

ХУЛОСА.

Орол бўйи мамлакатлари бирлашган ҳолда ушбу муаммони ҳал қилишмас экан, Марказий Осиё давлатларини мисли кўрилмаган қурғоқчилик кутмоқда. Тахминан 70-75млнга яқин инсонлар ҳаёти хавф остида қолади. Шунинг учун Оролни кутқариш Марказий Осиёдаги инсонларни кутқариш деган маънони англатади. Бунинг учун эса барча давлатлар бир тану-бир жон бўлиб Оролга ҳаётни қайтаришлари талаб этилади.

REFERENCES

1. Г.Бобоева, ЎзА. <https://pm.gov.uz/ru/lists/view/447>.
2. <https://kun.uz/07184999>
3. <https://lex.uz/docs/4662194>
4. Aripov, N. M., & Sa'dullayev, N. S. M. (2023). TONAL RELS ZANJIRI VA TESKARI TORTISH RELS TARMOQLARINI BIRGALIKDA ISHLASHINING XUSUSIYATLARI. Молодой специалист, 2(17), 7-11.

³ <https://kun.uz/07184999>